

УДК 159.922

Фелькель Т.Г.

**АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ АСПІРАНТІВ
І ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРОФЕСІЙНИМИ ТА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИМИ
ЧИННИКАМИ**

Фелькель Т.Г. Аналіз зв'язку між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів і організаційно-професійними та соціально-демографічними чинниками. У статті розкрито значущість розвитку лідерських якостей аспірантів у системі сучасної підготовки майбутніх науково-педагогічних кадрів, наведено результати емпіричного дослідження рівнів розвитку лідерських якостей аспірантів. Проаналізовано зв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та такими організаційно-професійними чинниками: тип факультету; курс навчання; поєднання навчання в аспірантурі з роботою; посада в організації, яку обіймають аспіранти; наявність стажу роботи до вступу в аспірантуру; виконання лідерських функцій на цей момент; виконання лідерських функцій до вступу в аспірантуру. Досліджено зв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та соціально-демографічними чинниками, такими, як вік, стать, сімейний стан та місце народження аспірантів.

Ключові слова: аспіранти, лідерство, лідерські якості, лідерські функції, організаційно-професійні чинники, соціально-демографічні чинники.

Фелькель Т.Г. Анализ связи между уровнем развития лидерских качеств аспирантов и организационно-профессиональными и социально-демографическими факторами. В статье раскрыта значимость развития лидерских качеств аспирантов в системе современной подготовки будущих научно-педагогических кадров, приведены результаты эмпирического исследования уровней развития лидерских качеств аспирантов. Проанализирована связь между уровнем развития лидерских

качеств аспирантов и такими организационно-профессиональными факторами: тип факультета; курс обучения; сочетание обучения в аспирантуре с работой; должность в организации, которую занимают аспиранты; наличие стажа работы для поступления в аспирантуру; выполнения лидерских функций в данный момент; выполнения лидерских функций до поступления в аспирантуру. Исследована связь между уровнем развития лидерских качеств аспирантов и социально-демографическими факторами, такими, как возраст, пол, семейное положение и место рождения аспирантов.

Ключевые слова: аспиранты, лидерство, лидерские качества, лидерские функции, организационно-профессиональные факторы, социально-демографические факторы.

Постановка проблеми. В умовах трансформації системи освіти відповідно до європейських стандартів особливе значення набуває підготовка майбутніх науково-педагогічних кадрів. Одним із важливих аспектів підготовки аспірантів до майбутньої професійної діяльності є розвиток у них лідерських якостей, оскільки більшість випускників аспірантури після захисту дисертацій виступають лідерами освітніх та наукових підрозділів, наукових проектів тощо.

Виходячи з вищесказаного, актуальним напрямком дослідження постає аналіз чинників, що впливають на розвиток лідерських якостей аспірантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психологічної літератури свідчить про те, що проблема лідерства знайшла певне відображення в роботах зарубіжних та українських учених, які присвячені розкриттю змісту та природи лідерства [3; 13; 15; 18], специфіці лідерства в учнів, вчителів, керівників освітніх організацій (А.І. Анцибор [1], Л.М. Карамушка [8; 9], Н.В. Мараховська [17], І.С. Миськів [20], С.П. Яланська [23]), політичних лідерів та керівників громадських організацій (О.А. Болотська [5], А.В. Мітлош [19]), релігійних діячів (І.М. Ломачинська [16]), працівників органів внутрішніх справ (А.В. Кобера [14]) та ін.

Що стосується вивчення особливостей лідерства в організації, то окремі аспекти цієї проблеми також висвітлені в низці праць, які стосуються: розвитку лідерства на різних етапах життєвого циклу організації [21], прояву владних стосунків в організації [2], ролі лідерства в управлінні організацією [3; 4; 6; 8; 9], формування організаційної культури [7].

Окремі психологічні особливості аспірантів знайшли відображення у працях П.П. Блешмута [11], Л.М. Карамушки [10; 11; 12], які стосуються підготовки особливостей економічної соціалізації аспірантів, їх підготовки до роботи в команді. Разом із тим, проблема розвитку лідерських якостей в аспірантів не виступала раніше предметом досліджень.

Мета дослідження: проаналізувати взаємозв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів і організаційно-професійними та соціально-демографічними чинниками.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Для проведення дослідження рівня розвитку лідерських якостей респондентів використовувався тест «Здатність до лідерства» Р.С. Немова [22]. Для дослідження організаційно-професійних та соціально-демографічних чинників використовувалась авторська анкета-«паспортичка».

Усього в дослідженні, яке проводилось в Національному технічному університеті України «КПІ» та Інституті психології імені Г.С. Костюка України, взяло участь 182 аспіранти. Із них 13,5% були аспірантами гуманітарних і 86,5% – аспірантами технічних факультетів. 92,2% із них навчались на очній формі навчання, 7,8% – на заочній формі навчання.

Відмічено, що 56,7% респондентів регулярно поєднували навчання в аспірантурі з роботою, 28,9% час від часу поєднували навчання в аспірантурі з роботою, а 14,4% не

поєднували навчання в аспірантурі з роботою. 29,7% працювали керівниками в державній установі і 16,5% працювали керівниками в приватній установі і 53,8% були працівниками в державних або приватних установах.

Слід зазначити, що 87,9% опитаних працювали до вступу в аспірантуру, 12,1% – не працювали до вступу в аспірантуру. На момент проведення дослідження, 50,5% респондентів виконували лідерські функції, 17,6% не виконували лідерських функцій і 31,9% утруднювались із відповіддю на це питання. 71,4% виконували лідерські функції раніше, 11,0% не виконували лідерські функції раніше і 17,6% – важко було відповісти на це питання.

Що стосується соціально-демографічних показників, то 54,9% опитаних були у віці 23–24 років, 28,6% – у віці 25 років і 16,5% – у віці 26–29 років; 51,6% склали чоловіки та 48,4% жінки; 61,5% були неодруженими і 38,5% були одруженими; 11,1% опитаних народились в селі, 50,0% – в місті та 38,9% в столиці.

Перший крок дослідження полягав у визначенні *рівня розвитку лідерських якостей* аспірантів. Результати дослідження показали, що рівень розвитку лідерських якостей є недостатнім. Зокрема, лише у 11,8% виявлено високий рівень розвитку лідерських якостей, 60,0% опитаних мають середній рівень розвитку таких якостей і 28,2% мають низький рівень розвитку лідерських якостей (рис. 1).

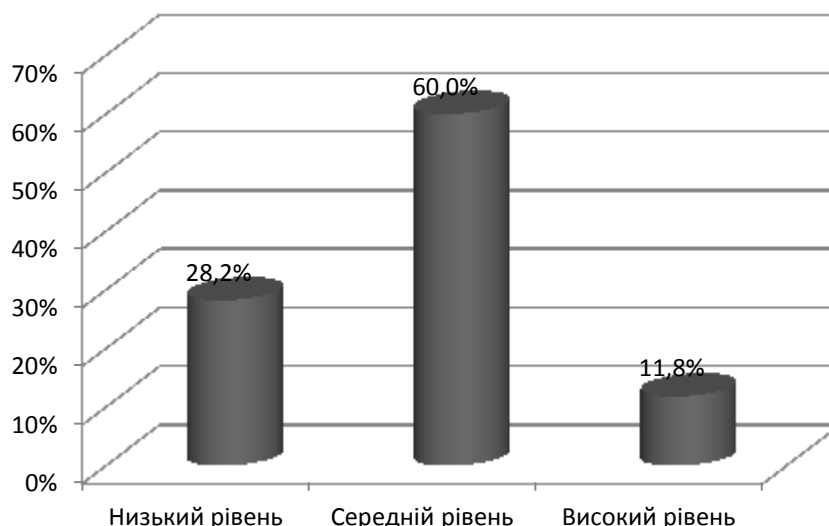

Рис. 1. Рівні розвитку лідерських якостей аспірантів

Отже, можна говорити про те, що аспіранти мають резерв для вдосконалення лідерських якостей. Це передбачає, на наш погляд, приділення особливої уваги розвитку таких якостей під час навчання в аспірантурі за допомогою спеціальних тренінгових програм, реального залучення аспірантів до виконання лідерських функцій.

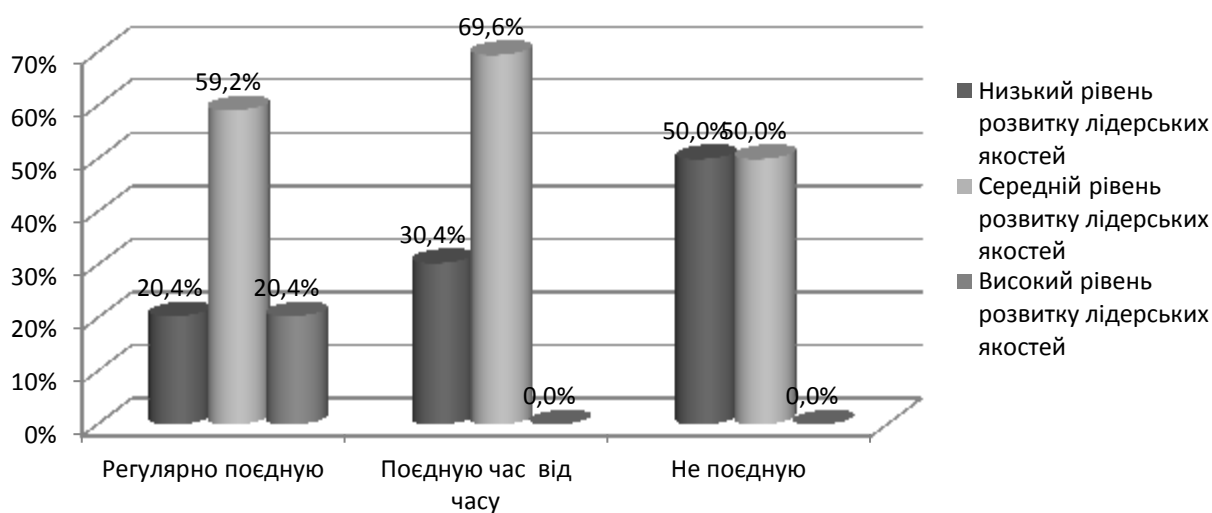
Наступним кроком дослідження виявився *аналіз зв'язку між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та організаційно-професійними чинниками*.

Зазначимо, насамперед, що у дослідженні вивчався взаємозв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та такими *організаційно-професійними чинниками*, як: тип факультету; курс навчання; поєднання навчання в аспірантурі з роботою; посадою в організації,

яку обіймають аспіранти; наявність стажу роботи до вступу в аспірантуру; виконання лідерських функцій на цей момент; виконання лідерських функцій до вступу в аспірантуру.

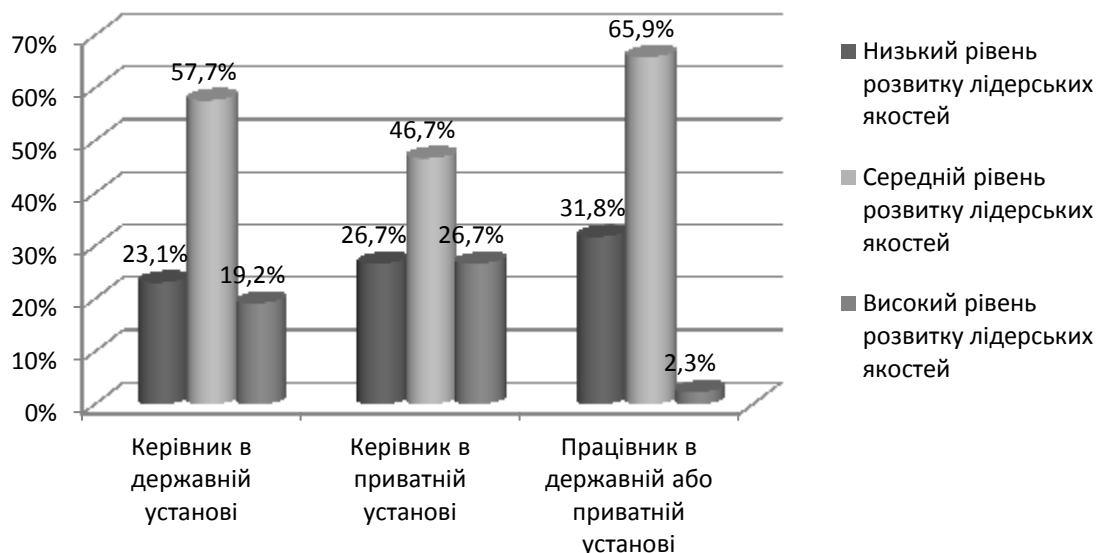
У процесі дослідження виявлено статично значущий зв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та *такими чинниками*: поєднанням навчання в аспірантурі з роботою; посадою в організації; виконанням лідерських функцій на цей момент; виконанням лідерських функцій до вступу в аспірантуру.

Що стосується такого чинника, як *поєднання навчання в аспірантурі з роботою*, то встановлено, що високий рівень розвитку лідерських якостей більше представлено у тих аспірантів, які регулярно поєднують навчання в аспірантурі із роботою ($p < 0,001$). Так, зокрема, високий рівень розвитку таких якостей представлено у 20,4% аспірантів, які регулярно поєднують навчання в аспірантурі з роботою, і не виявлено в жодного аспіранта, які взагалі не поєднують навчання в аспірантурі із роботою або ж роблять це час від часу (рис. 2). Отже, можна зробити висновок, що регулярне поєднання навчання в аспірантурі з роботою сприяє розвитку лідерських якостей аспірантів.

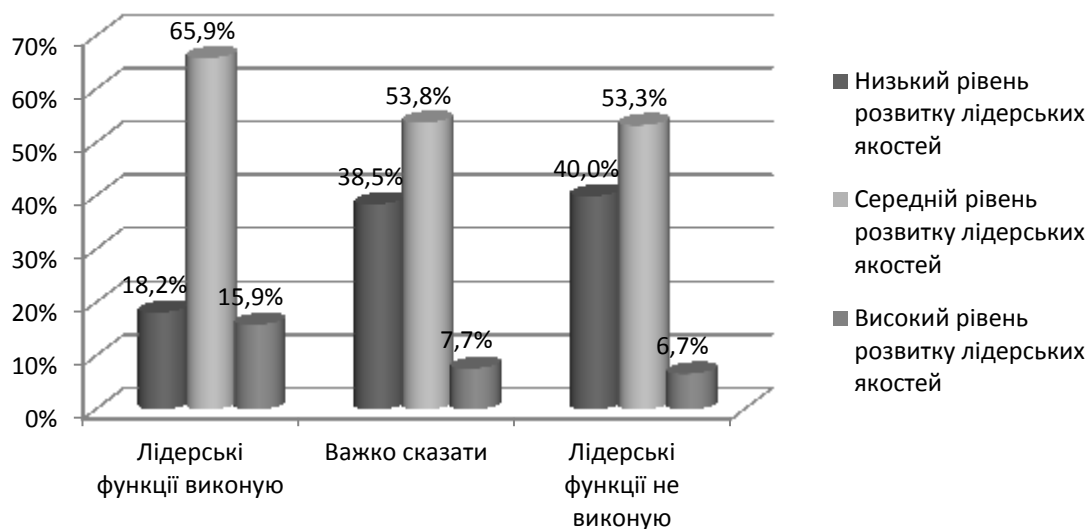
Рис. 2. Рівень розвитку лідерських якостей аспірантів залежно від ступеня поєднання навчання в аспірантурі з роботою

Суттєву роль при цьому відіграє *посада, яку обіймають аспіранти в організації* ($p < 0,01$). Так, як видно з рис. 3, високий рівень розвитку лідерських якостей найбільше представлений у аспірантів, які працюють керівниками в приватних установах (26,7%). Далі щодо вираженості цього показника слідує аспіранти, які працюють керівниками в державних установах (19,2%). І значно менше, приблизно в десять разів, цей показник виражений у аспірантів, які звичайні працівниками в державних або приватних організаціях (2,3%). Отже, можна зробити, по-перше, висновок про те, що обіймання керівної посади в організації сприяє розвитку в аспірантів лідерських якостей, а, по-друге, робота в приватних організаціях, скоріше за все, вимагає більшої ініціативності, активності, сприяє більшому розвитку лідерських якостей, ніж робота в державних установах.

Рис. 3. Рівень розвитку лідерських якостей аспірантів залежно від посади в організації

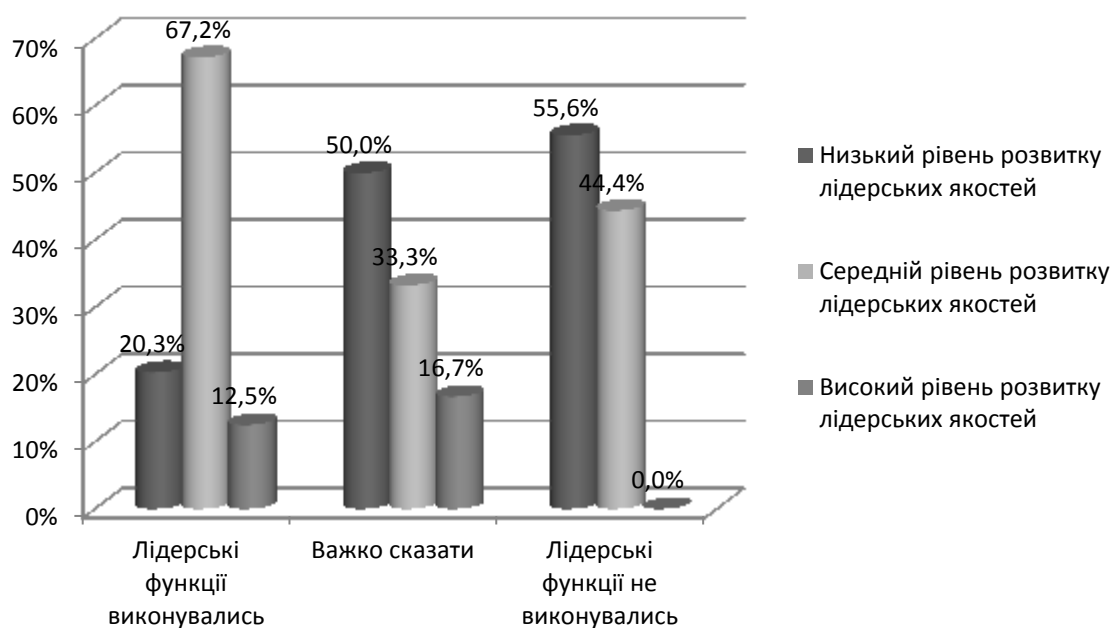
Стосовно такого чинника, як *виконання лідерських функцій на цей момент*, то встановлено, що виконання лідерських функцій сприяє розвитку лідерських якостей ($p < 0,05$). Як видно із *рис. 4*, високий рівень розвитку лідерських якостей більше представлено в аспірантів, які виконують лідерські функції (15,9%), ніж у тих, які не виконують (6,7%), або ж їм важко відповісти на це питання (7,7%).

Рис. 4. Рівень розвитку лідерських якостей аспірантів залежно від виконання лідерських функцій у теперішній час

Щодо впливу такого чинника, як *виконання лідерських функцій до вступу в аспірантуру*, то тут також спостерігається значущий зв'язок ($p < 0,01$). Як ми бачимо *рис. 5*, найбільша кількість аспірантів, у яких виявлено низький рівень розвитку лідерських якостей, виявлено серед тих аспірантів, які не виконували лідерські якості до вступу в аспірантуру (55,6%), а

також у тих, кому важко дати відповідь на поставлене питання (50,0%), порівняно з тими, які виконували лідерські функції до вступу в аспірантуру (20,3%).

Рис. 5. Рівень розвитку лідерських якостей аспірантів залежно від виконання лідерських функцій до вступу в аспірантуру

Отже, в цілому можна стверджувати, що виконання лідерських функцій або на попередній етапах життєдіяльності, або на момент навчання в аспірантурі позитивно впливає на розвиток лідерських якостей аспірантів.

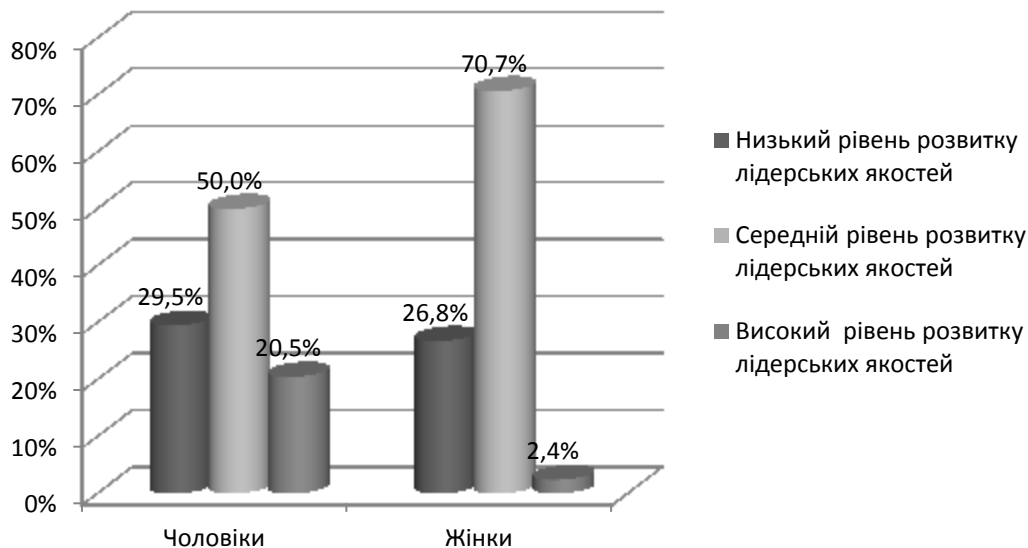
Дослідження не виявило статистично значущого зв'язку між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та такими чинниками, як *тип факультету* та *курс навчання*. Отже, ці чинники не є суттєвими для розвитку лідерських якостей.

На наступному етапі дослідження проаналізовано ***зв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та соціально-демографічними чинниками***.

Перш за все, зазначимо, що у дослідженні вивчався взаємозв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та такими *соціально-демографічними чинниками*, як: вік; стать; сімейний стан; місце народження.

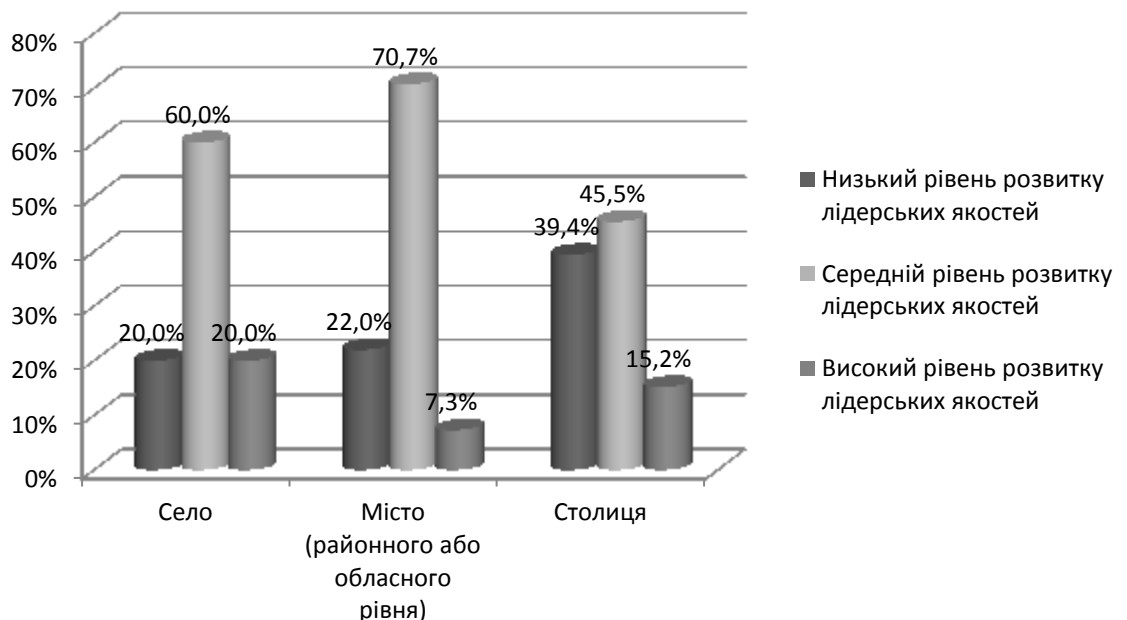
Дослідження показало, що існує статично значущий зв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та *такими чинниками*, як: стать; місце народження аспірантів.

Що стосується впливу *статі*, то тут встановлено таку закономірність ($p < 0,01$): у чоловіків-аспірантів лідерські якості виражені значно вище, ніж у жінок-аспірантів (рис. 6). Про це свідчить той факт, що високий рівень лідерських якостей виражено у 20,5% чоловіків і лише у 2,4% жінок. Це може бути обумовлено, скоріше за все, певними гендерними стереотипами, які склались в суспільстві, і свідчить, на наш погляд, про необхідність посилення розвитку лідерських якостей у жінок-аспірантів. Це буде сприяти, на наш погляд, вирівнюванню певного дисбалансу (не на користь жінок), який склався в обійманні керівних посад практично в усіх соціальних сферах.

Рис. 6. Рівень розвитку лідерських якостей аспірантів різної статі

Стосовно такого чинника, як *місце народження*, то встановлено, що аспіранти, які народились в селі та в столиці, мають більш виражені лідерські якості, ніж аспіранти, які народились в місті ($p < 0,05$). Так, високий рівень розвитку лідерських якостей виявлено у 20,0% аспірантів, які народились у селі, у 15,2% аспірантів, які народились в столиці, і лише у 7,3%, які народились в районному або обласному місці (рис. 7). Скоріше за все, це можна пояснити, з одного боку, вираженими прагнення вихідців з села ствердити, проявити себе в новому для себе соціально-культурному середовищі, а з іншого боку, тим, що столиця створює більш сприятливі умови для розвитку лідерських якостей, ніж міста іншого рівня.

Рис. 7. Рівень розвитку лідерських якостей аспірантів залежно від місця народження

Дослідження не виявило статично значущих зв'язків між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та такими чинниками: *вік* та *сімейний стан*. Можна припустити, що ці чинники не є суттєвими для розвитку лідерських якостей.

Висновки:

1. Дослідження виявило недостатній рівень розвитку лідерських якостей аспірантів.
2. Виявлено статично значущий зв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та організаційно-професійними чинниками: поєднанням навчання в аспірантурі з роботою; посадою в організації; виконанням аспірантами лідерських функцій на цей момент; виконанням аспірантами лідерських функцій до вступу в аспірантуру.
3. Встановлено, що існує статично значущий зв'язок між рівнем розвитку лідерських якостей аспірантів та соціально-демографічними чинниками: статтю та місцем народження аспірантів.
4. Отримані результати доцільно враховувати в процесі психологічної підготовки аспірантів з метою розвитку в них лідерських якостей.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі впливу чинників мезорівня (рівня організації) на рівень розвитку лідерських якостей аспірантів.

Список використаних джерел

1. Анцибор А.І. Соціально-психологічні характеристики особистості сільського вчителя як лідера громадської думки : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05/ АПН України; Інститут соціальної та політичної психології / А.І. Анцибор. – К., 2007. – 18 с.
2. Балабанова Е.С. Властные отношения в системе управления человеческими ресурсами в организации / Е.С. Балабанова // Модернизация экономики и глобализация : в 3-х кн. – М. : ГУ-ВШЭ, 2009. – Кн. 2. – С. 98–105.
3. Басіна А.В. Типи лідерів // Басіна А.В. Освітній менеджмент : навчальний посібник / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2007. – С. 163–166.
4. Басіна А.В. Характеристика основних стилів керівництва // Басіна А.В. Освітній менеджмент : навчальний посібник / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2007. – С. 170–176.
5. Болотська О.А. Соціально-педагогічні умови гендерного виховання жінок-лідерів у діяльності громадських організацій та рухів: автореф. дис. ... канд. педаг. наук: 13.00.05 / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка / О.А. Болотська. – Луганськ, 2008. – 23 с.
6. Гапенко М.В. Лидерство как фактор формирования управленческой культуры : дисс. ... канд. социол. наук: 22.00.08 / М.В. Гапенко. – Волгоград, 2007. – 156 с.
7. Данилова Н.И. Лидерство как социальная технология развития организационной культуры : автореф. дисс. ... канд. социол. наук: 22.00.08 / Н.И. Данилова. – СПб., 2009 – 21 с.
8. Карамушка Л.М. Психологія управління : навч. посіб / Л.М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.
9. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту : навч. посібник / Л.М. Карамушка. – К. : Либідь, 2004. – 466 с..
10. Карамушка Л.М. Роль навчання в аспірантурі для економічної соціалізації аспірантів / Л.М. Карамушка // Актуальні проблеми психології. – Том 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2010. – Ч. 25. – С. 110–117.
11. Карамушка Л.М. Особливості розвитку психологічної готовності аспірантів технічних університетів до роботи в команді / Л.М. Карамушка, П.П. Блешмудт, П.П., О.А. Філь, І.Г. Васильєва // Теорія і

- практика управління соціальними системами: Філософія, Психологія, Педагогіка, Соціологія. – 2010. – № 3. – С. 74–83.
12. Карамушка Л.М. Соціально-демографічні чинники оцінки ролі навчання в аспірантурі для економічної соціалізації аспірантів / Л.М. Карамушка // Актуальні проблеми психології. – Том 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2011. – Вип. 29. – С. 62–67.
  13. Кетс де Врис М. Мистика лидерства. Развитие эмоционального интеллекта / М. Кетс де Врис ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 311 с.
  14. Кобера А.В. Організаційно-психологічні детермінанти лідерства в органах внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 19.00.6 / Київський Національний університет внутрішніх справ / А.В. Кобера. – К., 2008. – 20 с.
  15. Куриця А.І. Лідер та лідерство в організації / А.І. Куриця // Актуальні проблеми психології. – Том 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2009. – Ч. 24. – С. 62–66.
  16. Ломачинська І.М. Постаць лідера в християнській традиції : автореф. дис. ... д-ра. філософ. наук: 09.00.11/ Київський національний університет імені Тараса Шевченка / І.М. Ломачинська. – К., 2009. – 39 с.
  17. Мараховська Н.В. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.04/ Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди / Н.В. Мараховська. – Харків, 2009. – 22 с.
  18. Менегетти А. Психология лидера / А. Менегетти. – М. : Онтотпсихология, 2008. – 208 с.
  19. Мітлош А.В. Психологічний аналіз лідерської обдарованості членів молодіжних громадських об'єднань: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01/ Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2007. – 24 с.
  20. Миськів І.С. Розвиток шкільного лідерства у Великій Британії : автореф. дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.01/ Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка / І.С. Миськів. – Дрогобич, 2009. – 23 с.
  21. Хмельник Д.В. Формирование компетенций лидера у будущих управленцев / Д.В. Хмельник // Высшее образование России. – 2009. – № 4. – С. 122–125.
  22. Энциклопедия психодиагностики. Психодиагностика персонала. Самара : ИД «Бахрах-М», 2010. – С. 70–71.
  23. Яланська С.П. Розвиток творчого потенціалу та лідерських якостей майбутнього вчителя біології / С.П. Яланська // Актуальні проблеми психології. – Том 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2011. – Вип. 25. – С. 191–198.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Ancibor A.I. Social'no-psihologichni harakteristiki osobistosti sil's'kogo vchitelja jak lidera gromads'koji dumki : avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.05/ APN Ukrajini; Institut social'noji ta politichnoji psihologiji / A.I. Ancibor. – K., 2007. – 18 s.
2. Balabanova E.S. Vlastnye otnoshenija v sisteme upravlenija chelovecheskimi resursami v organizacii / E.S. Balabanova // Modernizacija jekonomiki i globalizacija : v 3-h kn. – M. : GU-VShJe, 2009. – Kn. 2. – S. 98–105.
3. Basina A.V. Tipi lideriv // Basina A.V. Osvitnij menedzhment : navchal'nij posibnik / za red. L. Danilenko, L. Karamushki. – K. : Shkil'nij svit, 2007. – S. 163–166.
4. Basina A.V. Harakteristika osnovnih stiliv kerivnictva // Basina A.V. Osvitnij menedzhment : navchal'nij posibnik / za red. L. Danilenko, L. Karamushki. – K. : Shkil'nij svit, 2007. – S. 170–176.

5. Bolots'ka O.A. Social'no-pedagogichni umovi gendernogo vihovannja zhinok-lideriv u dijal'nosti gromads'kih organizacij ta ruhiv: avtoref. dis. ... kand. pedagog. nauk: 13.00.05 / Lugans'kij nacional'nij pedagogichnij universitet imeni Tarasa Shevchenka / O.A. Bolots'ka. – Lugans'k, 2008. – 23 s.
6. Gapenko M.V. Liderstvo kak faktor formirovanija upravlencheskoj kul'tury : diss. ... kand. sociol. nauk: 22.00.08 / M.V. Gapenko. – Volgograd, 2007. –156 c.
7. Danilova N.I. Liderstvo kak social'naja tehnologija razvitija organizacionnoj kul'tury : avtoref. diss. ... kand. sociol. nauk: 22.00.08 / N.I. Danilova. – SPb., 2009 – 21 c.
8. Karamushka L.M. Psihologija upravlinnja : navch. posib / L.M. Karoamushka. – K. : Milenium, 2003. – 344 s.
9. Karamushka L.M. Psihologija osvith'nogo menedzhmentu : navch. posibnik / L.M. Karamushka. – K. : Libid', 2004. – 466 s..
10. Karamushka L.M. Rol' navchannja v aspiranturi dlja ekonomichnoji socializaciji aspirantiv / L.M. Karamushka // Aktual'ni problemi psihologiji. – Tom 1: Organizacijna psihologija. Ekonomichna psihologija. Social'na psihologija / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K. : A.S.K., 2010. – Ch. 25. – S. 110–117.
11. Karamushka L.M. Osoblivosti rozvitku psihologichnoji gotovnosti aspirantiv tehnicnih universitetiv do roboti v komandi / L.M. Karamushka, P.P. Bleshmudt, P.P., O.A. Fil', I.G. Vasil'eva // Teorija i praktika upravlinnja social'nimi sistemami: Filosofija, Psihologija, Pedagogika, Sociologija. – 2010. – № 3. – S. 74–83.
12. Karamushka L.M. Social'no-demografichni chinniki ocinki roli navchannja v aspiranturi dlja ekonomichnoji socializaciji aspirantiv / L.M. Karamushka // Aktual'ni problemi psihologiji. – Tom 1: Organizacijna psihologija. Ekonomichna psihologija. Social'na psihologija / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K. : A.S.K., 2011. – Vip. 29. – S. 62–67.
13. Kets de Vris M. Mistika liderstva. Razvitie jemocional'nogo intellekta / M. Kets de Vris ; per. s angl. – M. : Al'pina Biznes Buks, 2007. – 311 s.
14. Kobera A.V. Organizacijno-psihologichni determinanti liderstva v organah vnutrishnih sprav Ukrajini : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 19.00.6 / Kijivs'kij Nacional'nij universitet vnutrishnih sprav / A.V. Kobera. – K., 2008. –20 s.
15. Kuricja A.I. Lider ta liderstvo v organizaciji / A.I. Kuricja //Aktual'ni problemi psihologiji. – Tom 1: Organizacijna psihologija. Ekonomichna psihologija. Social'na psihologija / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K. : A.S.K., 2009. – Ch. 24. – S. 62–66.
16. Lomachins'ka I.M. Postat' lidera v hristijans'kij tradiciji : avtoref. dis. ... d-ra. filosof. nauk: 09.00.11/ Kijivs'kij nacional'nij universitet imeni Tarasa Shevchenka / I.M. Lomachins'ka. – K., 2009. – 39 s.
17. Marahovs'ka N.V. Pedagogichni umovi formuvannja leaders'kih jakostej majbutnih uchiteliv u procesi navchannja disciplin gumanitarnogo ciklu : avtoref. dis. ... kand. pedagog. nauk: 13.00.04/ Harkivs'kij nacional'nij pedagogichnij universitet imeni G.S. Skovorodi / N.V. Marahovs'ka. – Harkiv, 2009. – 22 s.
18. Menegetti A. Psihologija lidera / A. Menegetti. – M. : Ontopsihologija, 2008. – 208 s.
19. Mitlosh A.V. Psihologichnij analiz leaders'koji obdarovanosti chleniv molodizhnih gromads'kih ob'ednan': avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.01/ Institut psihologiji im. G.S.Kostjuka APN Ukrajini. – K., 2007. – 24 s.
20. Mis'kiv I.S. Rozvitok shkil'nogo liderstva u Velikij Britaniji : avtoref. dis. ... kand. pedagog. nauk: 13.00.01/ Drogobic'kij derzhavnij pedagogichnij universitet imeni Ivana Franka / I.S. Mis'kiv. – Drogobich, 2009. – 23 s.
21. Hmel'nik D.V. Formirovanie kompetencij lidera u budushhij upravlenecv / D.V. Hmel'nik // Vyshee obrazovanie Rossii. – 2009. – № 4. –S. 122–125.
22. Jenciklopedija psihodiagnostiki. Psihodiagnostika personala. Samara : ID «Bahrah-M», 2010. – S. 70–71.
23. Jalans'ka S.P. Rozvitok tvorchogo potencialu ta leaders'kih jakostej majbutn'ogo vchitelja biologiji / S.P. Jalans'ka // Aktual'ni problemi psihologiji. – Tom 1: Organizacijna psihologija. Ekonomichna psihologija. Social'na psihologija / za red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. – K. : A.S.K., 2011. – Vip. 25. – S. 191–198.

Felkel, T.G. Analysis of the relationships between the levels of development of post-graduate students' leadership qualities and organizational-professional and socio-demographic factors. The article discusses the importance of post-graduate students' leadership qualities development in future scientists and teaching staff's training and the results of empirical research of the levels of development of post-graduate students' leadership qualities. The investigation found underdevelopment of post-graduate student's leadership qualities. The author analyzed the links between the levels of development of post-graduate student's leadership qualities and the following organizational-professional factors: the faculty type; year of training; type of training (part-time or full-time training); position in the organization the post-graduate students work in; previous work experience; current leadership functions; leadership functions prior post-graduate school. The investigation found statistically significant associations between the levels of development of post-graduate student's leadership qualities and the type of their training (part-time or full-time training), position in the organization they work in, their current leadership functions and their leadership functions prior post-graduate school. It was shown that post-graduate students' holding leadership positions in the organization promotes their leadership qualities, as well as working in private organizations unlike public institutions is likely to require more initiative and activity and promote leadership development.

It was also found that the levels of development of post-graduate student's leadership qualities correlated with the respondents' gender and place of birth some that belonged to socio-demographic factors: male post-graduate students had more developed leadership qualities than female post-graduate students.

The author concludes that the investigation findings can be used in the system of post-graduate training to develop students' leadership qualities.

Keywords: post-graduate students, leadership, leadership qualities, leadership functions, organizational-professional factors, socio-demographic factors.

Відомості про автора

Фелькель Тетяна Григорівна, кандидат психологічних наук, науковий кореспондент лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Felkel, Tatyana Grygorivna, PhD, scientific correspondent, Laboratory of Organizational Psychology, G.S. Kostiuk Institute of Psychology, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: uaoppp@online.ua

Отримано 17 листопада 2014 р.

Рецензовано 22 грудня 2014 р.

Прийнято 16 січня 2015 р.